

NEMIS VA O'ZBEK TILIDAGI VAQT KONSEPTINI IFODALOVCHI METAFARALASHUVI.

Bo'ronova Shahnoza Sadriddin qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqola tilshunoslikning metafora sohasiga bag'ishlangan bo'lib, unda nemis va o'zbek tillaridagi vaqt konseptini ifodalovchi metaroralar ,ya'ni idioma, maqollar yoritiladi, nemis tilidagi frazeologik birliklarning o'zbek tilidagi muqobillari haqida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *fraza, frazeologizm, leksema, konsept, idioma, ekvivalentlik*

PHRASEOLOGISMS EXPRESSING THE CONCEPT OF TIME IN GERMAN AND UZBEK

Bo'ronova Shahnoza Sadriddin qizi

Abstract: *This article is devoted to the field of phraseology of linguistics, it describes the phraseology, idioms, proverbs that express the concept of time in German and Uzbek, and discusses the Uzbek alternatives of German phraseological units.*

Keywords: *phrase, phraseology, lexeme, concept, idiom, equivalence.*

МЕТАФОРИЧЕСКОЕ СОЧЕТАНИЕ КОНЦЕПТА ВРЕМЕНИ В НЕМЕЦКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ.

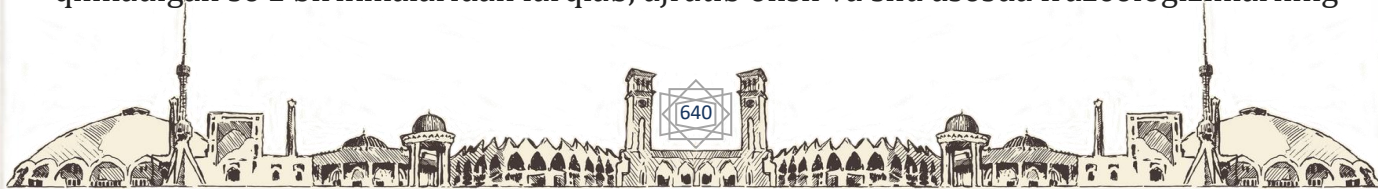
Боронова — дочь Шахнозы Садриддина.

Аннотация: *Данная статья посвящена области метафор лингвистики, в ней рассматриваются метафоры, т.е. идиомы, пословицы, выражающие понятие времени в немецком и узбекском языках, и говорится об узбекских альтернативах немецких фразеологизмов.*

Ключевые слова: *словосочетание, фразеологизм, лексема, концепт, фразеологизм, эквивалентность.*

KIRISH

Tilshunoslikda lug'at boyligining boyib borishi uchun turli xil imkoniyatlar mavjud. Tilning lug'at tarkibi asosan so'zlardan iborat. Tilshunoslik bo'limi sifatidagi frazeologiyaning asosi frazeologizmlar tabiatini va ularning kategorial belgilarini o'rganishga, frazeologizmlarning nutqda qo'llanish qonuniyatlarini aniqlashga qaratiladi. Frazeologiyaning eng muhim muammosi frazeologizmlarni nutqda hosil qilinadigan so'z birikmalaridan farqlab, ajratib olish va shu asosda frazeologizmlarning

belgilarini aniqlashdir. Idioma frazeologizmlar, frazeologik birikmalar va barqaror jumlar (maqol va matallar, gapga teng boshqa frazeologizmlar) o'rtasidagi muayyan tafovutlarga qarab ko'plab tadqiqotchilar frazeologiyani 2 xil: tor va keng ma'noda tushunadilar. Uni keng ma'noda tushunilganda, frazeologiya doirasiga maqol va matallar, folklorga xos barqaror jumlar, ba'zi muloqot shakllari (salomlashish, xayrlashish jumalari) ham kiritiladi.

ADABIYOTLAR TAHILI VA METODOLOGIYA

Tilning lug'at boyligi asosan so'zlardan iborat. Lekin bu masala, ya'ni frazeologiyani keng ma'noda tushunish masalasi hanuz munozarali bo'lib qolmoqda. Metaforalar faqatgina kundalik hayotimizdagi kundalik nutqimizdagina qo'llanilib qolmasdan, balki badiiy adabiyotda ham o'z ifodasini topishi, ularning tilda o'ziga xos dolzarbliklar kasb etishini yaqqol namoyon etadi. Ushbu so'z birikmalarini chuqur tahlil qilishdan avval, so'z birikmasi tushunchasiga alohida to'xtalib o'tsak. So'zlar tilda odatda alohida tarzda emas, balki erkin sintaktik birikma tarzida mavjud bo'ladi. Erkin sintaktik birikmalar ikki yoki undan ortiq so'zlarning grammatik birlashuvidir. Bunday sintaktik so'z birikmalari semantik jihatdan analiz qilinishi mumkin. Barcha so'z birikmalarining umumiy ma'nosi ularning komponentlari ma'nolarining birlashuvidan yuzaga keladi. Bunday so'z birikmalari so'zlashuv jarayonida yaratiladi. Erkin so'z birikmasi qo'llanish jarayonida o'z ma'nosini yo'qotishi va ko'chma ma'no hisobiga turg'un birikmaga aylanishi mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Masalan, *am (Sankt)Nimmerleinstag, wenn der Wuchs und der Hase einander Gute Nacht sagen, wenn Pfingsten und Ostern auf einen Tag fallen;* bular turg'un birikma hisoblanib, *hechqachon* deb tarjima qilinadi. Bu nemis iboralari o'zbek tilidagi *tuyani dumi yerga tekkanida* yoki qizil qor yoqqanida iboralariga mos keladi. Yana bir misol: *Die Zeit totschiagen* birikmasida metafora ishlatilgan bo'lib, so'zma- so'z tarjima qilsak, vaqtni o'ldirmoq deb tarjima qilinadi. Lekin o'zbek tilida vaqtni behuda sarflamoq, vaqtni bekor o'tqazmoq degan ma'noni anglatadi. Qolaversa, quyidagi turg'un birikmalarni metofora hodisasiga misol tariqasida ko'rib chiqish mumkin: *die Zeit vergeht, die Zeit fliesst, die Zeit lauft, die Zeit verfliegt;* bu metoforalarda vaqtni suvdek tez oqib keishi ya'ni o'tib ketishi yoki uchib ketishi, bir so'z bilan aytganda vaqt juda tez o'tadi degan ma'noni tushunish mumkin. Bu birikmalar jumlar tarkibida o'z ma'nosini yo'qotib, ko'chma ma'no kasb etadi, turg'un ibora sifatida qo'llanadi.

Nemis tilida vaqt haqidagi maqollar ham talaygina. Bu maqollardan bir nechtasini quyida ko'rish mumkin:

Zeit ist Geld. Bu maqol nemis xalqi orasida juda mashxur va u Benjamin Franklin tomonidan aytilgan deb hisoblab kelinadi.

Ende gut, alles gut. Bu maqolni o'zbek tiliga ohiri bahayr bo'lsin deb tarjima qilinadi.

Zeit ist das Feuer, in dem wir leben.

Die Zeit heilt alle Wunden. – Har bir narsaning davosi – vaqt.

Kommt Zeit, kommt Rat yoki Über Nacht kommt guter Rat. Ohirgi so'zni vaqt aytadi yoki vaqt oliy hakam.

Mann soll den Tag nicht vor dem Abend loben. – Jo'jani kuzda sana. *Morgen, morgen, nicht nur heute, sagen alle faulen Leute.*- Bugungi ishni

ertaga qo'yma.

Besser spät als nie. – Hechdan ko'ra kech yaxshi.

Die Zeit ist der oberste Richter. Bu maqolni o'zbek tilida “ vaqt eng oliy hakam „ degan muqobil varianti mos keladi.

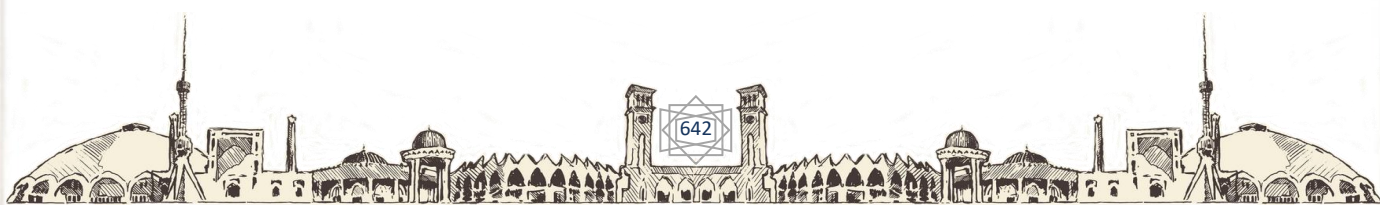
Frische Fische, gute Fische.- Qolgan ishga qor yog'ar yoki *Morgenstunde hat Gold im Munde.* Erta turgan kishini hudo o'nglar ishini.

XULOSA

Ko'pgina nemis va o'zbek maqollari ma'no jihatidan yaqin va ular xalq og'zaki ijodi mahsuli hisoblanadi. So'z birikmalari ham so'zlar kabi lug'at boyligiga kiritilgan va tilning boyishiga xizmat qiladi. Turg'un so'z birikmalari ya'ni, frazeologizmlar mustahkam, o'zgarmas so'z gruppalari hisoblanadi va nutqda alohida so'zlarning ma'nosiga teng keladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Рахманова, Д. А., Усмонходжаева, М. А., Санакулов, З. И., & Зарипова, Г. Ф.
2. (2020). НЕМИС ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИ ЗАМОНАВИЙ ТИЛШУНОСЛИГИДА СЎЗ ЯСАЛИШИ ТИЗИМИ. *Science and education*, 1(8).
3. Муродқосимов, А., Рахманова, Д., Санакулов, З., & Зарипова, Г. (2020). Немис ва ўзбек тилларида сўз яшаш усуллари (композицион усул мисолида). *Academic Research in Educational Sciences*, 1(2), 241-248.

4. Rakhmanova, D., Zaripova, G., Rakhmatov, F., & Abdukhalilova, D. (2020). Nemis va ozbek tilshunosligida frazeologizmlar tasnifi. *Science and education*, 1(8).
5. Rakhmatov, F. (2020). Tillarda zamon kategoriyasini umumiy-qiyosiy o'rganish. *Academic research in educational sciences*, (3).
6. Sanakulov, Z. I. (2020). The meaning of word formation in German and Uzbek languages (in comparative aspect). *Science and Education*, 1(Special Issue).

